

ARTIKEL – REFLECTIES OP GOD IN NEDERLAND 1966-2024

Oude en nieuwe fundamenteën voor onderwijs en schoolidentiteit in Nederland

Juliëtte van Deursen-Vreeburg, Monique van Dijk-Groeneboer*

Abstract

Between 1966 and 2024, Dutch schools have experienced significant changes. Due to processes of secularization, individualization and pluralization, many confessional schools now find that most students no longer base their life perspectives and personal identities on Christianity. The rise in mental health issues among young people might be partly linked to these processes. Confessional schools have been developing new fundamental principles to shape their educational identity. By grounding their school identity in Christian-human values, the authors suggest that these schools can be viewed as part of 'civil religion'. Religious education has also undergone major transformations: most schools no longer adopt the 'learning into religion' approach and instead focus on 'learning from religion'. It is interesting to observe emerging trends among Generation Z. This generation appears somewhat more religious than previous generations. Providing religious education for the diverse students in the classroom seems more relevant than ever for society's future.

Keywords: education in the Netherlands, mental health of youth, pillarization, religious education, school identity, personal formation

* **Juliëtte van Deursen-Vreeburg** is universitair docent godsdienstpedagogiek en opleidingscoördinator van de universitaire lerarenopleiding godsdienst-levensbeschouwing (ULO) bij de Tilburg School of Catholic Theology van de Tilburg University. **Monique van Dijk-Groeneboer** is hoogleraar religieuze educatie bij de Tilburg School of Catholic Theology van de Tilburg University. Beiden zijn lid van het Vakdidactisch Meesterschapsteam Religie en Levensbeschouwing.

Secularisatie en de zingevingscrisis

De geschetste ontwikkelingen in *God in Nederland 1966-2024* hebben op het brede veld van het Nederlandse onderwijs grote invloed gehad. Sinds de jaren 60 is een groot deel van het Nederlandse verzuilde systeem langzaam afgebrokkeld. Bovendien zijn veel scholen, vooral in stedelijke gebieden, cultureel en levensbeschouwelijk steeds diverser geworden als gevolg van de komst van verschillende groepen immigranten vanaf de jaren 60 en jaren 70. Door de toenemende diversiteit enerzijds en de afname van een gedeeld christelijk erfgoed van symbolen, tradities en rituelen anderzijds, is het op veel scholen moeilijker geworden om het eens te worden over een gezamenlijke pedagogisch-levensbeschouwelijke visie op goed onderwijs en opvoeding (Van der Zande en Van Deursen-Vreeburg 2025).

Het is duidelijk dat secularisatieprocessen, (religieuze) individualisering, en levensbeschouwelijke en culturele pluralisering hebben geleid tot ingrijpende veranderingen in ons onderwijsbestel. Een groot deel van de kinderen en jongeren is niet meer verbonden met een geloofsgemeenschap. Deze jongeren bouwen vanuit het eigen gezin en hun (digitale) leefomgeving een persoonlijke identiteit op en baseren daarop, bewust of onbewust, hun eigen ethische en existentiële levenskeuzes. De keuzevrijheid van jongeren is groot, maar de druk om de juiste keuzes te maken en succesvol te zijn in het leven is meer bij de individuele jongere komen te liggen, die daarbij sterk wordt beïnvloed door *peer pressure* en sociale media.

Recentelijk blijkt bovendien uit diverse onderzoeken dat de mentale gezondheid en het welbevinden van jongeren sterk afnemen (Arslan et al. 2024; RIVM 2025). Al voor de coronaperiode werd deze afname van mentale gezondheid zichtbaar in de cijfers. Als oorzaken worden genoemd: prestatiedruk (met name ook vanuit het onderwijs), problemen in de thuissituatie, individualisering, eenzaamheid en overmatig gebruik van sociale media. Hierbij ervaren meisjes gemiddeld genomen meer problemen dan jongens. Deze mentale problemen worden grotendeels vanuit psychosociale disciplines onderzocht, geduid en aangepakt, waardoor de zingevingaspecten en existentiële oorzaken van deze crisis onderbelicht blijven. Vragen als: 'Wat is de zin van mijn leven?', 'Wat is het goede om te doen?', 'Welke doelen streef ik na?', 'Wat heeft ten diepste betekenis?' en 'Waarmee voel ik me verbonden?' worden te weinig meegenomen in de begeleiding van jongeren, terwijl er een positief verband bestaat tussen zingeving en mentaal welzijn, en gebrek aan ervaren zingeving kan leiden tot mentale klachten en een grotere kans op risicogedrag (Van der Zee 2025).

Verzuiling, ontzuiling, herzuiling

Ondanks processen van secularisatie en ontzuiling staan in het Nederlandse onderwijs in formele zin de zuilen nog overeind. Het aandeel protestants-christelijke en rooms-katholieke scholen in zowel basis- als voorgezet onderwijs is veel groter dan kan worden verwacht op grond van de cijfers van *God in Nederland 1966-2024*. De meeste protestants-christelijke en katholieke scholen zijn echter, als we kijken naar de religieuze achtergronden van de leerlingen, sterk geseculariseerd en vooral in stedelijke gebieden steeds diverser geworden. Deze scholen hanteren immers een open aannamebeleid en verschillen in die zin niet van het openbaar onderwijs.

Een uitzondering hierop vormen de scholen van de kleine orthodox-protestantse en evangelische denominaties. Deze kunnen we nog steeds verzuild noemen, omdat zij van leerlingen en ouders vragen om de christelijke schoolidentiteit expliciet te onderschrijven. De nieuwe zuil van het (intern ook weer zeer diverse) islamitisch basis- en voorgezet onderwijs vanaf de jaren 80, biedt onderdak aan een deel van de islamitische leerlingen. Deze herzuiling gaat echter in tegen de algehele trend in het onderwijs waarbij scholen cultureel en levensbeschouwelijk een afspiegeling vormen van de omgeving waarin ze zich bevinden. De meeste islamitische leerlingen gaan echter niet naar het islamitisch onderwijs, maar naar het openbaar onderwijs of naar andere confessionele of algemeen-bijzondere scholen.

Dat in het onderzoek van *God in Nederland 1966-2024* 'nieuwe' religieuze groepen niet zijn meegenomen is begrijpelijk gezien de geschiedenis van het onderzoek en de methodologische vergelijkbaarheid van de data. Voor de context van het onderwijs is het echter wel een gemis, omdat een substantiële groep jongeren, waaronder moslimjongeren en hun denkbeelden, nu niet is meegenomen.

Een andere invulling van de schoolidentiteit

Hoewel de Nederlandse samenleving tussen 1966 en 2014 sterk geseculariseerd is, is er geen sprake geweest van een significante groei van het openbaar onderwijs. Ouders en leerlingen kiezen nog steeds vaak, om diverse (vaak niet-religieuze) redenen, voor een protestants-christelijke of katholieke school. Uit het meest recente onderzoek van Van Dijk-Groeneboer (2026) onder 1.250 middelbare scholieren op confessionele scholen, koos in 2022 opnieuw slechts 5% van de leerlingen voor de school vanwege de religieuze identiteit ervan.¹ Het openbaar onderwijs heeft sinds de jaren 60 een beweging ingezet van een nadruk op 'neutraal onderwijs voor iedereen' naar het ideaal van 'actief pluralisme', waarin de focus is komen te liggen op burgerschapsvorming en het respectvol leren omgaan met verschillen tussen leerlingen. In het basisonderwijs kunnen ouders en kinderen op openbare scholen

kiezen voor levensbeschouwelijk of religieus vormingsonderwijs in de eigen religie of levensbeschouwing. In het voortgezet onderwijs wordt op openbare scholen meestal geen levensbeschouwelijk onderwijs aangeboden, op enkele uitzonderingen na. Er zijn wel pleitbezorgers voor het belang van levensbeschouwelijke vorming in het voortgezet openbaar onderwijs, maar er is ook weerstand tegen vanuit het nog steeds levende idee van levensbeschouwelijke neutraliteit onder schoolleiding en docenten, waardoor dit moeizaam van de grond komt (Heijstek et al. 2020).

De protestants-christelijke en katholieke scholen met open aannamebeleid vormen de grootste groep binnen het bijzonder onderwijs, naast een aanzienlijk aantal algemeen-bijzondere scholen (CBS 2025a). Het is bekend dat zowel de leerlingen als de docenten op veel van deze scholen in toenemende mate niet meer kerkelijk zijn en verschillende religieuze en niet-religieuze achtergronden hebben. Dit wordt bevestigd in het eerdergenoemde longitudinale onderzoek van Van Dijk-Groeneboer (2026) waar in de laatste lichting in 2022 opnieuw meer leerlingen dan vijf jaar ervoor aangeven geen lid te zijn van een kerk (43%) of aangeven dat zij atheïst zijn (20%). Dit proces verloopt overigens sneller op katholieke scholen dan op protestants-christelijke scholen, wat ook samenhangt met de vergevorderde de-traditionalisering, religieuze individualisering en privatisering juist onder katholieken (Kregting, Van Lieburg en Vermeer 2025, 153-54).

Het ontwikkelen en uitdragen van een gedeelde visie op de schoolidentiteit en de pedagogische schoolcultuur is daarmee voor confessionele scholen een flinke uitdaging geworden. Ter illustratie kunnen we noemen dat uit het onderzoek van Van Dijk-Groeneboer in 2022 uit de 23 levensdoelen die werden voorgelegd precies de drie die met geloof te maken hebben het vaakst als onbelangrijk of heel onbelangrijk werden gescoord ('een leven begeleid door God' 61%, 'vertrouwen hebben in God' 59% en 'geloof hebben' 47%). Op basis van een aantal inclusieve kernwaarden (zoals zorgdragen voor elkaar, gemeenschapszin, barmhartigheid en respectvol met elkaar omgaan) die gebaseerd zijn op de christelijke traditie en tegelijk breed in de samenleving gedragen worden, ontwikkelen deze scholen een visie op de brede pedagogische schoolidentiteit. Het is vaak niet gemakkelijk die abstracte waarden te vertalen naar de geleefde identiteit van de alledaagse onderwijspraktijk. Via onder meer dialooggesprekken tussen schoolleiders en docenten proberen scholen hun levensbeschouwelijk-pedagogische visie op onderwijs vorm te geven en te laten resoneren in de praktijk. Daarbij wordt uitgegaan van de diverse levensvisies die in de schoolgemeenschap aanwezig zijn. Het vieren van christelijke feesten wordt nog steeds belangrijk gevonden, maar dan op een open en inclusieve manier, zodat het mogelijk is om bijvoorbeeld kerst te vieren op zo'n manier dat alle leerlingen zich daarbij betrokken voelen. Of denk aan scholen die bij Allerzielen activiteiten organiseren

waarbij alle leerlingen worden uitgenodigd om hun overledenen te gedenken. Ook wordt op veel scholen aandacht besteed aan andere belangrijke religieuze feestdagen, zoals *Eid-al-Fitr*, maar deze feesten worden meestal niet met de hele school gevierd (Hoffenkamp 2025, 44-50).

Samenvattend kunnen we stellen dat het grootste deel van de protestants-christelijke en katholieke scholen vanaf de jaren 60 tot nu is veranderd van verzuilde scholen met een duidelijke confessionele identiteit naar scholen die hun pedagogische en levensbeschouwelijke identiteit baseren op (het streven naar) gedeelde christelijk-humane waarden, aandacht voor de levensbeschouwelijke en ethische vorming van leerlingen en het samen en inclusief vieren van christelijke feesten.

Het vak Godsdienst-Levensbeschouwing

Het geven van het vak Godsdienst of Levensbeschouwing is één van de manieren waarop confessionele scholen hun identiteit vormgeven. Ook op dit gebied zien we grote veranderingen: werd tot in de jaren 60 volop godsdienst of catechese gegeven met als doel de christelijke vorming van leerlingen te verdiepen als aanvulling op de geloofsopvoeding thuis en in de kerk (*learning into religion*), nu staat de levensbeschouwelijke geletterdheid en persoonsvorming van leerlingen centraal en heet het vak Levensbeschouwing op katholieke scholen of Godsdienst(-Levensbeschouwing) op protestants-christelijke scholen. Een klein aantal scholen met een meer religieus-homogene leerlingpopulatie geeft nog wel confessioneel godsdienstonderwijs (christelijk, joods of islamitisch), maar besteedt vaak ook aandacht aan kennis van de andere wereldreligies (*learning about religion*). Op de protestants-christelijke en katholieke scholen met een open aannamebeleid is het christendom één van de behandelde religies (soms met een voorkeurspositie) en besteedt de school binnen het vak aandacht aan religieuze geletterdheid (kennis van religies), levensbeschouwelijke persoonsvorming van leerlingen, actuele ethische kwesties en levensvragen van leerlingen (*learning from religion*) (Grimmit 2000). Op protestants-christelijke scholen met een open aannamebeleid zijn voor docenten Godsdienst-Levensbeschouwing de Bijbel en het christendom duidelijk belangrijker als inspiratiebron dan op katholieke scholen, waar docenten Levensbeschouwing zich meer laten inspireren door filosofie en humanistiek. In het katholiek onderwijs geven docenten Levensbeschouwing ook vaker aan zelf niet-katholiek te zijn, terwijl de grote meerderheid van de docenten Godsdienst-Levensbeschouwing op protestants-christelijke scholen wel protestants is (Bertram-Troost en Visser 2017, 30).

Vanwege het ontbreken van wettelijk vastgestelde eindtermen voor dit vak als gevolg van de vrijheid van onderwijs en de vrijheid van godsdienst, wordt het vak

op verschillende manieren ingevuld. Het is de sectie Godsdienst-Levensbeschouwing die in overleg met de schoolleiding de koers bepaalt en het levensbeschouwelijk onderwijs afstemt op de eigen leerlingpopulatie. Door deze diversiteit aan visies heeft het vakgebied echter een onduidelijk, gefragmentariseerd gezicht gekregen naar de buitenwereld toe en kan het zich moeilijker positief positioneren in de school of zich verweren tegen een afname van lesuren. Het Expertisecentrum Levensbeschouwing en Religie in het Voortgezet Onderwijs (LERVO) werkt aan het verbinden van de verschillende visies op het vak om zo te komen tot een gezamenlijk basiscurriculum dat houvast geeft aan scholen.²

Confessioneel onderwijs als civiele religie

Interessant is de notie van *civiele religie* zoals die in *God in Nederland 1966-2014* wordt besproken (Kregting et al. 2025, 116):

Zoals gezegd, lijken deze bevindingen te suggereren dat althans voor een deel van de Nederlandse bevolking de publieke rol van het christendom vooral symbolisch, of beter, cultureel is. Het christendom, de kerken of christelijke feestdagen worden gezien als onderdeel van de Nederlandse cultuur. Ze symboliseren een gedeeld Nederlands verleden en drukken iets uit van de Nederlandse identiteit. Dit wil de Nederlandse bevolking graag behouden.

Deze elementen van de christelijke traditie, zoals kerkgebouwen en religieuze feestdagen, functioneren dus als *civiele religie* die eenheid en gezamenlijkheid symboliseert. Zo kunnen bepaalde elementen van het christendom fungeren als een sociaal bindmiddel in de samenleving: 'Voor althans een deel van de Nederlandse bevolking lijkt de christelijke religie zodoende te zijn getransformeerd in een civiele religie' (Kregting et al. 2025, 117).

Het begrip civiele religie lijkt passend om ook te gebruiken voor het confessioneel onderwijs. Is het mogelijk om de diverse en geseculariseerde katholieke en protestants-christelijke scholen met een open aannamebeleid te typeren als elementen van deze civiele religie? Dit zou mede kunnen verklaren waarom deze scholen hun waarde door de tijd heen hebben behouden, ondanks secularisering en pluralisering. Dit doen ze bijvoorbeeld door christelijke waarden te verbreden en toegankelijk te maken voor alle docenten en leerlingen, door de levensbeschouwelijke en morele vorming van leerlingen te bevorderen, door christelijke feesten zo te vieren dat ze voor iedereen, gelovig, andersgelovig of niet-gelovig, van waarde kunnen zijn en door de rituele tijd van het schooljaar te structureren. Dit is een interessante gedachte, ook voor de legitimering van het confessioneel onderwijs, dat in politieke en publieke debatten regelmatig onder druk staat. Zo gebeurde dit na het recente

onderzoek (september 2025) van Nieuwsuur naar aanleiding van botsende boodschappen op reformatorische en islamitische scholen over homoseksualiteit en de positie van vrouwen. Het gaat hier echter om een zeer klein percentage van de scholen, die in hun religieuze profiel sterk afwijken van de meeste andere confessionele scholen.

Gen Z

God in Nederland heeft bij het laatste onderzoek uit 2024 inzicht gegeven in het – zeker voor het onderwijs – intrigerende fenomeen van een voorzichtige, lichte toename bij Gen Z (geboortjaar 2001-2007) van het percentage gelovigen en van geloof in een transcendente werkelijkheid. Een fenomeen waarvan overigens, hoewel niet zichtbaar in *God in Nederland*, niet alleen tekenen te vinden zijn in de Protestantse Kerk in Nederland, de evangelische kerken en de kleine orthodoxe protestantse kerken, maar ook in de Rooms-Katholieke Kerk. Zo is er sinds 2020 sprake van een toename van het aantal volwassen dopelingen in katholieke kerken in Nederland (Kregting 2024) en ook in andere westerse landen, ook al gaat het om kleine aantallen. Deze trend lijkt zich, zo blijkt uit diverse berichten in de media en uit cijfers van de bisdommen, verder door te zetten in 2024 en 2025, ook al zijn hiervan nog geen officiële cijfers beschikbaar.³ Verder onderzoek is noodzakelijk om dit beter in beeld te brengen en te zien of hier sprake is van een kleine opleving, een momentopname of een inhaaleffect na de coronaperiode.

Het gaat bij *God in Nederland* om jongeren van (nu) 17 tot 23 jaar oud, maar ook onder middelbare scholieren zien we een dergelijke trend, zoals blijkt uit onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS 2025b). Deze ontwikkelingen worden bovendien ook in andere Europese landen gesignaleerd, onder andere in Groot-Brittannië en Finland.⁴ Verder onderzoek hiernaar is inderdaad noodzakelijk, zoals in *God in Nederland* ook wordt aangegeven. Toch is het in deze reflectie op de onderwijscontext goed om hier aandacht aan te besteden, zeker omdat het voor het eerst is sinds de start van *God in Nederland* in 1966 dat een jongere generatie iets meer gelovigen telt dan een generatie daarvoor.

Uit de nieuwste *God in Nederland* blijkt dat Gen Z-jongeren iets positiever staan tegenover religie dan de generatie daarvoor (Gen Y, 1986-2000, Kregting et al. 2025, 159):

Zo kent generatie Z een hoger aandeel kerkleden dan generatie Y, noemt een groter deel zichzelf gelovig, gelooft een groter deel in God of een transcendente werkelijkheid, vindt een groter deel dat religie van belang is voor de Nederlandse identiteit, heeft een groter deel bezwaar tegen het verdwijnen van de kerken en heeft ook meer vertrouwen in de kerken.

Deze groep lijkt er ook conservatievere meningen op na te houden dan oudere generaties met betrekking tot thema's rondom seksualiteit en culturele en religieuze diversiteit. *God in Nederland* constateert echter ook dat Gen Z niet vaker lijkt deel te nemen aan kerkelijke praktijken. Hierbij moet gezegd worden dat *God in Nederland* vanwege de opzet van de vragenlijsten weinig zicht heeft op de invloeden op jongeren vanuit digitale platforms en sociale media. Mogelijk zijn deze jongeren wel actief, maar dan in online gemeenschappen of gaan ze naar christelijke festivals zoals Opwekking of andere evenementen. In het onderzoek van Van Dijk-Groeneboer (2026) noemt 30% zichzelf religieus of gelovig en geeft 54% aan precies te weten waarin en wat men gelooft. Met name dit laatste percentage is hoger dan in de voorgaande edities van dit longitudinale onderzoek. Ook lijkt er een lichte toename te zijn in het aandeel scholieren dat redelijk frequent (11%) naar religieuze bijeenkomsten gaat en dat bijvoorbeeld in een leven na de dood gelooft (46%), maar in deze populatie zaten relatief iets meer protestants-christelijke scholen dan vijf jaar daarvoor en minder katholieke scholen, wat vergelijking ingewikkeld maakt.

Over de precieze oorzaken van deze lichte opleving van christelijk geloof is ook nog weinig bekend. Waarschijnlijk speelt het zoeken naar houvast in onrustige tijden van oorlog, klimaatcrisis en polarisatie een rol. Ook de toename van mentale problemen bij jongeren en ervaren gevoelens van leegte en zinloosheid kunnen een oorzaak zijn: jongeren die last hebben van onzekerheid, angst en sombere gevoelens gaan op zoek naar houvast. In het onderzoek van Van Dijk-Groeneboer (2026) geeft 43% (de categorieën 'meer dan de helft van de tijd', 'meestal' en 'de hele tijd' samengevoegd) aan zich de laatste twee weken moe te hebben gevoeld en slecht te slapen. 70% maakt zich zorgen om slechte cijfers, 54% om een dierbaar persoon die ziek is of is overleden, 44% over hun uiterlijk, 41% over problemen met de ouders, 37% over oorlog in de wereld (ter informatie, dit is een meting ten tijde van het prille begin van de oorlog in Oekraïne en nog voor de oorlog in Gaza), 35% over discriminatie en racisme, 33% over de samenleving en 33% over het klimaat. Ook is in dit onderzoek gevraagd naar de effecten van de coronaperiode en leerlingen gaven aan dat ze daardoor meer zijn gaan nadenken over de zin van het leven (26%), zich vaker depressief of somber voelen (25%) en religie belangrijker en geloof in God sterker zijn geworden (beide 6%). Daartegenover ontkent respectievelijk 48% de twee eerste effecten en is 78% het oneens met een groei in geloof.

Op sociale mediaplatforms zijn bovendien veel jonge conservatief-christelijke *Godfluencers* actief die door jongeren worden gezien als rolmodellen. Dit normaliseert het openlijk spreken over geloof, nadat dit lange tijd *not done* was onder een groot deel van de Nederlandse jongeren. Het taboe op gelovig-zijn lijkt deels te

verdwijnen, waardoor het voor sommige jongeren makkelijker is om deze kant van zichzelf te onderzoeken zonder de angst om buiten de groep te vallen.

Tot slot

De geschetste ontwikkelingen in *God in Nederland 1966-2024* hebben grote gevolgen gehad voor het onderwijs in Nederland. Het onderwijsveld wordt nu gekenmerkt door levensbeschouwelijke diversiteit, hoewel in formele zin de traditionele zuilen zichtbaar blijven. We kunnen mogelijk in het confessioneel onderwijs een vorm van civiele religie herkennen, waarin bepaalde aspecten van het christendom een verbindende rol spelen. De school als verbindende gemeenschap is van groot belang voor jongeren, zeker ook gezien de mentale gezondheidsproblemen van deze generatie. Voor veel kinderen en jongeren kan juist de school een stabiele omgeving vormen in een onrustige wereld, zodat ze kunnen opgroeien tot – hopelijk – veerkrachtige volwassenen. Daarvoor is het echter essentieel dat scholen bewust blijven werken aan een breed gedragen pedagogisch-levensbeschouwelijke visie op wat zij van waarde vinden voor de vorming van leerlingen. Alle vormen van onderwijs zijn immers bewust of onbewust gebaseerd op bepaalde waarden. Ook is het van groot belang dat op alle scholen (algemeen-bijzonder, confessioneel of openbaar) ruimte blijft of wordt gecreëerd voor levensbeschouwelijke vorming, persoonsvorming, zingeving en ethiek. Dit fundament hebben jonge mensen nodig om goed op te groeien in een gefragmentariseerde en gepolariseerde wereld.

Noten

- 1 In 2022 hebben 1.250 leerlingen uit 4 havo en 5 vwo van confessionele scholen in Nederland een digitale enquête ingevuld rond religie en zingeving. Dit is onderdeel van het longitudinale kwantitatieve onderzoek van Van Dijk-Groeneboer sinds 1997.
- 2 Zie de website van LERVO: <https://lervo.nl/het-curriculum/>.
- 3 Zie onder andere Gerrits (2025).
- 4 Zie bijvoorbeeld voor Finland: <https://www.uef.fi/en/article/belief-in-god-among-boys-continues-to-grow-in-finland-study-finds-signs-of-growing-belief-among>.

Literatuur

- Arslan, Ildeniz, Marjolijn Distelbrink en Donya Yassine. 2024. *Mentale gezondheid van jongeren en studenten in Nederland. Een overzicht van trends en verklarende factoren*. Verwey-Jonker Instituut.
- Bertram-Troost, Gerdien, en Taco Visser. 2017. *Godsdienst/levensbeschouwing, wat is dat voor vak? Docenten godsdienst/levensbeschouwing over zichzelf en hun vak, nu en in de toekomst. Onderzoeksrapport grootschalig empirisch onderzoek naar het vak godsdienst/levensbeschouwing*. Verus.
- CBS. 2025a. "Onderwijsinstellingen; grootte, soort, levensbeschouwelijke grondslag." CBS, 14 april. <https://www.cbs.nl/nl-nl/cijfers/detail/03753?dl=6C577>.

- CBS. 2025b. "Daling aandeel mensen dat aangeeft bij religie te horen stagneert." *CBS*, 18 april. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/16/daling-aandeel-mensen-dat-aangeeft-bij-religie-te-horen-stagneert#:~:text=Image%3A%20Licht%20dat%20door%20een,recente%20cijfers%20van%20het%20CBS.>
- Gerrits, Sanne. 2025. "Opmerkelijk veel volwassenen laten zich met Pasen dopen in de Katholieke Kerk. Hoe komt dat?" *Nederlands Dagblad*, 19 april. <https://www.nd.nl/geloof/katholiek/1265344/opmerkelijk-veel-volwassenen-laten-zich-met-pasen-dopen-in-de#closemodal>.
- Grimmit, Michael. 2000. *Pedagogies of Religious Education: Case Studies of the Research and Development of Good Pedagogic Practice in RE*. McCrimmons.
- Heijstek, Angelique, Monique van Dijk-Groeneboer en Marije van Amelsvoort. 2020. "Persoonsgerichte burgerschapsvorming in het openbaar voortgezet onderwijs." *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 60 (3): 745-63.
- Hoffenkamp, Martha R. 2025. *Kaarsen in de klas. Rituele handelingen op katholieke scholen - plaats, tijd en symboliek*. Waxmann.
- Kregting, Joris. 2024. *Kerncijfers Rooms-Katholieke Kerk 2023 (rapport 671)*. Kaski.
- Kregting, Joris, Fred van Lieburg en Paul Vermeer. 2025. *God in Nederland 1966-2024*. HDC Centre for Religious History, Vrije Universiteit Amsterdam.
- RIVM. 2025. "Kwartaalonderzoek jongeren. Mentale gezondheid." *RIVM*, 2 september. <https://www.rivm.nl/gezondheidsonderzoek-covid-19/kwartaalonderzoek-jongeren/mentale-gezondheid>.
- Van der Zande, Edwin, en Juliëtte van Deursen-Vreeburg. 2026 (verwacht). "Religious Education in the Netherlands." *Deutsche Bibel Gesellschaft*.
- Van der Zee, Theo, red. 2025. "Themanummer Mentaal welzijn onder druk." *Handelingen, Tijdschrift voor praktische theologie en religiewetenschap* 52 (1).
- Van Dijk-Groeneboer, Monique. 2026 (verwacht). *Hoor ik wat jij zegt?* Adveniat.